

Geen stad zonder mensen

Interview Jan Rothuizen, beeldend kunstenaar

Plattegronden zijn onmisbaar als je voor het eerst in een stad rondloopt. Ze dienen om niet te verdwalen in de onbekende omgeving. Toch laten dergelijke plattegronden niet alle facetten van de stad zien. De manier waarop de stad door mensen wordt ervaren en gebruikt, ontbreekt. Beeldend kunstenaar Jan Rothuizen voorziet in die leemte: zijn plattegronden laten zien hoe mensen de stad ervaren.

Al jarenlang houdt Jan Rothuizen zich bezig met het tekenen van stadsplattegronden. Stratenplannen die op verschillende manieren laten zien hoe een stad in elkaar zit. Naast de gewone Falkplan-plattegrond, die je doorgaans gebruikt om een straat te vinden, wordt de beeldend kunstenaar gefascineerd door plattegronden die zicht bieden op de onzichtbare werking van de stad. In dat laatste geval gaat het om de manier waarop mensen de stad gebruiken in beeld te brengen. De afgelopen tijd is hij vooral met dat aspect bezig. Hij wandelt alleen of samen met andere mensen door de stad en laat zich verrassen door de dingen die hij tegenkomt. Op een plattegrond die hij zelf tekent geeft hij in woord en beeld aan wat er tijdens die wandelingen allemaal gebeurt. Dat kan variëren van een gebouw of een plein tot de gesprekken die er tijdens de wandeling worden gevoerd, of anekdotes die vertelt kunnen worden. In de zijlijn van de getekende

1 Ain Mareisse (Libanon, Beiroet 2008)
De wijk Ain Mareisse aan de kust van Beiroet is één van de duurste stukken grond van Beiroet. Er stonden voor de oorlogen ook al veel hotels. Het bekendste gebouw is de aangeschoten flat van Holiday Inn, deze flat is inmiddels het symbool van de oorlog in Libanon geworden. In februari 2005 werd oud-premier Rafik Hariri in deze wijk vermoord met een autobom (uitsnede).
Bron - Jan Rothuizen, Amsterdam

Denise Vrolijk
Eind- en fotoredacteur S&RO
vrolijk@nirv.nl

plattegrond staan dan ook allerlei bevindingen en opmerkingen – allemaal kleine verhalen.

Rothuizen is van mening dat de stad niet één enkele waarheid kent, maar bestaat uit vele verschillende waarheden: 'Iedereen heeft immers zijn eigen stad. Die Falkplan-kaarten zijn ook mooi omdat ze – net als mijn tekeningen – genoeg ruimte tot invulling bieden. Je zou kunnen zeggen dat een stad alleen bestaat bij de gratie van het vermogen tot voorstelling. Dat geldt natuurlijk voor alles, maar voor steden in het bijzonder omdat we ze zien als iets wat mensen gemaakt hebben. Steden zijn daarom per definitie niet vatbaar; we zijn ons er altijd van bewust dat er meer is dan we kunnen zien en opnemen. Ik denk dat dit ook de fascinatie is die mensen voor steden hebben.'

Voyeurisme

De kleine verhalen over het stedelijk leven vertellen hoe iedere specifieke persoon de stad doorkruist en beleeft. Als mensen langer op een plek wonen gaan ze dingen benoemen, en ontstaan vanzelf verhalen. Het favoriete restaurant heeft geen naam meer, maar gaat in de verhalen rond als Monica, de naam van de eigenaresse. De overbuurman heeft al jaren een bijnaam en kan je precies vertellen wie wanneer in welk huis woonde en waar de mensen in de straat werken. Hij woont er al veertig jaar. Het zijn die verhalen, die interpretaties van de ruimte, die Rothuizen op zijn plattegronden wil weergeven.

'Eigenlijk wordt het tekenen van hoe het stedelijk leven in elkaar zit vooral ingegeven door mijn nieuwsgierigheid. Het is een soort voyeurisme. Hoe leven mensen in een volksbuurt? Welke verhalen vertellen zij over hun burens, de buurt zelf en de huizen waar ze in wonen? Of: hoe loopt Job Cohen iedere dag van zijn huis naar zijn werk? Door welke straten komt hij en wat gebeurt er allemaal met de burgemeester van Amsterdam? Een leuke anekdote is bijvoorbeeld, dat de postbode met zijn armen gevuld met post vol ontzag aan Cohen vraagt of hij hem een hand mag geven. Dat soort dingen. Die zet ik dan ook in de plattegrond. Met zulke kleine en grote verhalen creëren mensen een begrijpbare wereld voor zichzelf. Die wereld probeer ik vast te leggen.'

'Door met een nieuwsgierige blik naar je eigen stad te kijken wordt je directe leefomgeving heel confronterend aan je opgedrongen,' vertelt Rothuizen. 'Het gekke is dat je als toerist in het buitenland

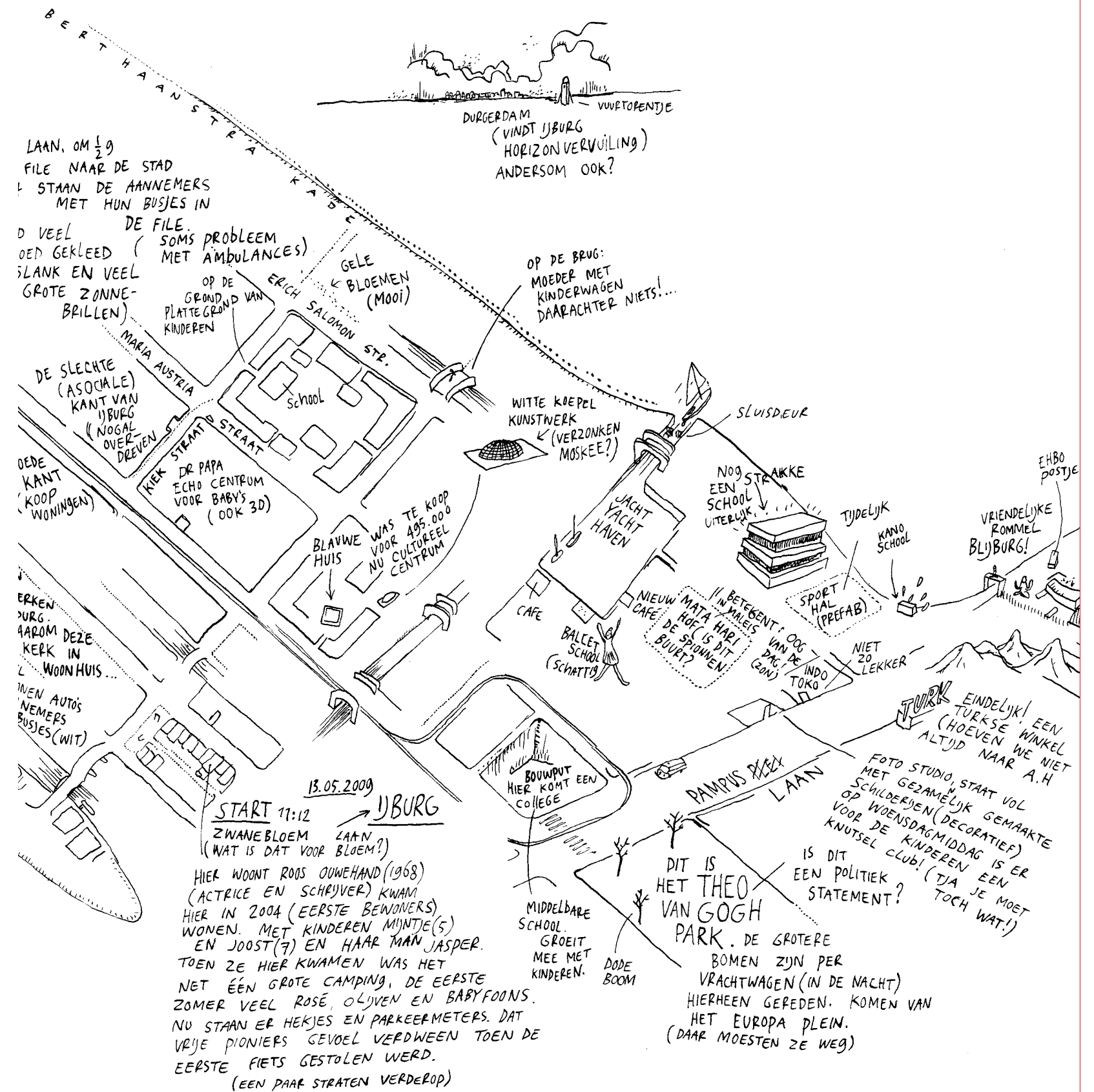
vaak wel oog hebt voor allerlei details en anekdotes. Terwijl je er in je eigen stad gemakkelijk aan voorbij loopt. In het buitenland voel ik me daarom ook vaak meer onderdeel van het stadse leven dan in mijn eigen stad. En dat is raar, want ik woon al mijn hele leven in Amsterdam. Het maken van deze stedelijke plattegronden ontleed mijn eigen stad op een heel nieuwe manier voor me. Ik kom op plekken waar ik nog nooit ben geweest. Het valt me op dat in veel kleine buurtjes waar ik naartoe ga om de plattegronden te maken precies hetzelfde wordt gezegd. De actieradius van stadsbewoners is blijkbaar niet zo groot. Toch zijn er binnen die min of meer gesloten gemeenschappen en in zichzelf gekeerde buurtjes talloze ontmoetingen tussen mensen. Door die mensen hun verhalen over de buurt te ontlokken opent de ruimte zich voor mij.'

Betekenis

Hoewel de plattegronden van Rothuizen gelijkenis vertonen met *mental maps* uit de omgevingspsychologie, die ook veelvuldig in allerlei buurtonderzoeken worden toegepast (denk bijvoorbeeld aan de Atlas Westelijke Tuinsteden Amsterdam van Ivan Nio, Arnold Reijndorp en Wouter Veldhuis), kent hij het bestaan van dergelijke plattegronden niet. Hij vindt het wel grappig, eigenlijk, de overeenkomst. De publicatie *Soft City* van Jonathan Raban², uit de jaren zeventig, daarentegen kent hij wel. Dat boek is ook al jaren een bron van inspiratie voor Rothuizen. De stelling van Raban dat de stad zich bij uitstek manifesteert daar waar de harde stad (gebouwen en asfalt) botst met de zachte stad (subjectieve ervaringen en verwachtingen), vindt hij een mooie beeldspraak.

'In feite zegt Raban dat de stad botst met de realiteit. Dat is toch mooi? De geplande en gebouwde stad komt in aanraking met de ontmoetingen tussen mensen, met hun verwachtingen van een bepaalde ruimte. Juist op dat punt, de mix van bebouwing, ontmoetingen en verwachtingen, ontstaan interessante plekken. Dat maakt een stad. Je kunt nog zoveel lezen en nadenken over steden, maar dit zijn momenten waar we geen vat op hebben, die niet zijn voorzien.' Juist die momenten wil Rothuizen vastleggen op zijn plattegronden. Om inzichtelijk te maken waardoor een stad betekenis krijgt. 'Naast de kennis van een plek zijn ook de ideeën en gevoelens van de gebruikers essentieel voor de gedachtevorming over die plek. Op de gebruikelijke kaarten en plattegronden mist dit element. Die zijn vooral gemaakt om een ruimte te controleren, en laten daardoor niet echt zien wat een stad tot een stad maakt.'

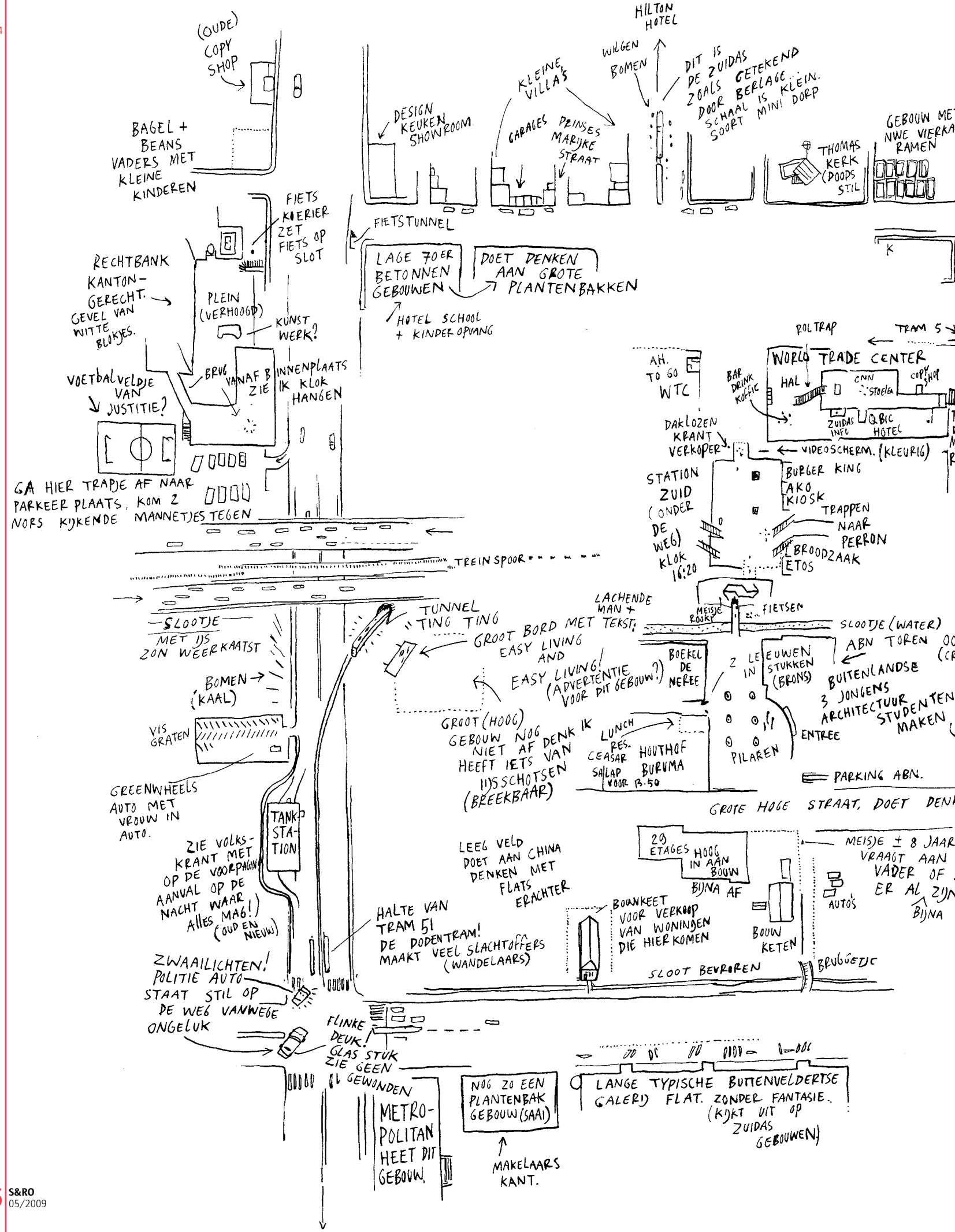
DE REST VAN DE WERELD (ONDEERTUSSEN) LYN 26

² IJburg (Wandeling met Roos Ouweland, Amsterdam 2009) Daar waar de stad eindigt begint ze ook weer opnieuw. Eerst was er alleen maar water, toen kwam het zand, lijnen van toekomstige straten en in de zomer van 2004 stond het eiland opeens vol met paardenbloemen. In het zand achter hun prille eigenhuizen dronken de eerste bewoners samen rosé met de babyfoons in het zand (uitsnede). Bron – Jan Rothuizen, Amsterdam

3 Supermarkt: Albert Heijn winkel (Amsterdam-West, 2009)
 In deze buurtsupermarkt lopen in een goede week drieduizend mensen naar binnen. Ze kopen een pak melk of kiezen uit de veertig verschillende soorten ontbijtkoek hun favoriet. Vlees vers verpakt in piepschuimen bakjes en de voorgebakken pizza's worden zodra ze bij de kassa onder de scanner gaan via een gigantische computer in Duitsland opnieuw besteld. Zodat het er de volgende dag gewoon weer is.
 Bron - Jan Rothuizen, Amsterdam

Werkelijkheid

Rothuizen maakt verschillende plattegronden: van routes, gebieden en plekken. Hij wandelt door de stad en geeft alles wat hij op die wandeling tegenkomt als route door de bebouwde omgeving aan. Of hij bezoekt een wijk of buurt, Amsterdam-Zuidoost bijvoorbeeld, en laat zien wat er in een moment tussen sloop en nieuwbouw allemaal gebeurt in een gebied. In 2002 heeft hij voor het Storkterrein ook al eens inzichtelijk gemaakt hoe zo'n tussenruimte eruit ziet.³ Die wordt niet alleen op basis van fysiek aanwezige elementen gevormd, maar vooral ook door de herinneringen die oud-Storkwerknemers aan het gebied hebben. De plattegrond van dit terrein is volgens Rothuizen dus geen neerslag van de werkelijkheid, maar eerder een neerslag van hoe iemand de ruimte benadert en wil benaderen. Rothuizen: 'Het collectieve geheugen van die plek is onderhevig aan veranderingen en vormt zich naar de meest waarschijnlijke en meest gunstige mogelijkheid.'

De plekken die Rothuizen tekent zijn huizen van mensen, of het Achterhuis van Anne Frank. Ook daar geeft hij zijn eigen ervaring van de ruimte weer en laat zien hoe mensen leven. Rothuizen noemt die ruimtes exemplarisch: 'We weten allemaal dat het er is, het leven achter de voordeur van huizen, maar we zien het niet en hebben er geen toegang toe. Daardoor lijkt die wereld niet te bestaan. In tegenstelling tot de Falkplan-plattegrond, de TomTom en andere kaarten, probeert Rothuizen te laten zien hoe de stad werkt: 'Normale plattegronden propageren een soort daadwerkelijkheid, terwijl zij een groot deel van de stad niet laten zien. Met tekst en tekening kun je meer vat krijgen op de ruimte, laten zien wat er daadwerkelijk in de gebouwde ruimte gebeurt.'

Rothuizen heeft dit in het verleden ook wel de draagbare stad genoemd. En de stad als lichaam bestempeld. Veel van de opvattingen van Rothuizen komen ook terug in de theorie die Kevin Lynch ontvouwt in de publicatie *The Image of the City*.⁴ Lynch spreekt over de leesbare stad. Die bestaat uit een samenstel van verschillende elementen die samen het stadsbeeld in het geheugen van de gebruiker bepalen. Lynch deelt die op in: routes, randen/grenzen, gebieden/districten, knooppunten en landmarks. Plaats en relatie spelen hierbij een belangrijke rol. Frappant genoeg kent de beeldend kunstenaar deze theorie niet. Maar toch heeft Rothuizen aan het begin van ons gesprek een zelfde soort indeling in de ruim veertig plattegronden die eind 2009 in een publicatie worden samengevat, aangebracht. Niet gehinderd door enige theoretische kennis kijkt Rothuizen op een zelfde manier naar de stad. Hij moet er om lachen: 'Je kunt wel stellen dat mijn plattegronden de theorie bewijzen, of andersom. Toch?'

Bezieling

De stad krijgt volgens Rothuizen betekenis door manier waarop stedelijke ruimtes worden beleefd en hoe erin wordt geleefd. Maar wat zegt dit over een stad? Rothuizen: 'Mijn plattegronden laten zien hoe de stad wordt gebruikt door mensen, wat zij voelen, denken en zelfs ruiken als ze door de gebouwde omgeving lopen. Hoe die zachtere elementen van het stedelijke leven in aanraking komen met de geplande buurten, gebouwen en routes, dat is de ziel van de stad. De mensen die de stad gebruiken bepalen die ziel. Een stad zonder mensen is in mijn ogen daarom ook geen stad. Die totale stad probeer ik in beeld te brengen. Mijn plattegronden zijn niet zozeer een aanklacht tegen de huidige manier van planning en stedenbouw. Steden zijn in mijn ogen voor het overgrote deel goed gebouwd, het zijn organische mechanismen die meegroeien of op- en afbouwen door de tijd heen. Verschillende factoren zijn daarbij van belang: naast tijd is dat bijvoorbeeld ook de economie. Maar wat blijft zijn de mensen, zij maken de stad.'

De publicatie 'De zachte Atlas van Amsterdam' verschijnt in november 2009. Bestellen via: www.nieuwamsterdam.nl/nirou. Meer informatie: www.janrothuizen.nl.

Noten

- 1 Nio, I; Reindorp, A. en Veldhuis, W., *Atlas Westelijke Tuinsteden Amsterdam. De geplande en de geleefde stad*, SUN Architecture/Trancity, Amsterdam/Haarlem, 2008.
- 2 Raban, J., *Soft City*, Picador UK, 2008 (eerste druk 1974).
- 3 Boterenbrood, M. en Hemker, A. (red.), *11ha. Het Storkterrein in Amsterdam verkend door kunstenaars en onderzoekers*, Stichting WerkSpoor/Uitgeverij De Balie, Amsterdam, 2002.
- 4 Lynch, K., *The Image of The City*, MIT Press, Cambridge, 1960.

De Zuidas (Amsterdam, 2008) Aan de zuidkant van de stad verrijst een nieuwe stad. Hoge gebouwen worden langs de ringweg opgetrokken. De locatie is een superstopcontact waar alle stromen samenkomen. Met Schiphol binnen handbereik is de wereld op loopafstand. Maar wat gebeurt op straat in de stille dagen tussen kerst en oudjaar? (uitsnede) Bron - Jan Rothuizen, Amsterdam

